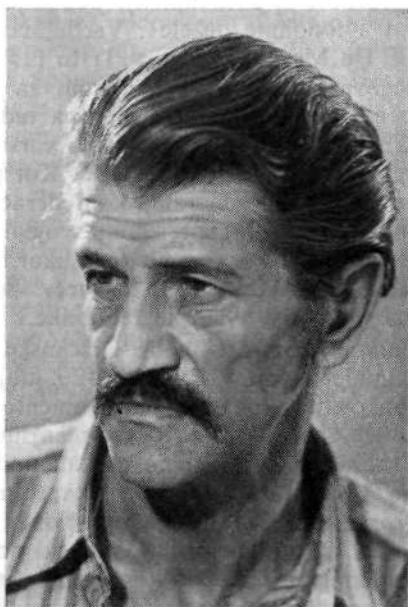

deželnimi volitvami s predstavniki strank tako imenovanega »ustavnega loka« in kjer je prišla po mnenju SKGZ do izraza »večja odprtost« za reševanje vprašanj slovenske manjšine v Italiji.

Sodeč po teh spremembah v miselnosti, bi bilo pač umestno pričakovati, da bo parlament v tej zakonodajni dobi, ki naj bi trajala do leta 1977, dejansko nekaj ukrenil za narodnostno zaščito slovenske narodnostne manjšine, ki je v minulih desetletjih toliko pretrpela, in da bi ji tako stvarno zagotovili možnosti, ustvariti take razmere, da nadomesti zamujeno in si tako ustvari trdnejšo podlago za skladnejši narodnostni razvoj v prihodnosti. Spričo tolikšnega odlašanja v prejšnjih letih bi bilo treba zdaj ukrepati po hitrem postopku in na način, ki po svoji notranji vsebini ne bi bil slabši od tistega, s katerim je Italija zagotovila prav nedavno popolnejšo narodnostno zaščito sodržavljanov nemške narodnosti na Južnem Tirolskem. Seveda pa to hkrati terjaja iskren, korenit obračun s konceptom »postopnosti«, s katerim so v polpreteklem obdobju ohranjali slovensko narodnostno skupnost v diskriminacijskem statusu »manjvredne«, drugovrstne manjšine.

»Če je volja, se najde tudi možnost.«

Vitomil
Zupan

Beli prah

Opišem, zapišem, pišem: vozim avtomobil... po cesti... proti Radovljici. Sedim za volanom, vozim. Roke držijo krmilno kolo, noga tišči plin, oči gledajo... in še marsikaj se godi. Tako pišem, opisujem, zapišem: to bi bilo lahko pismo, lahko bi postalo članek, zapisek, reportaža, pripoved, leposlovje. POZOR: seveda so to temnejša znamenja, zarisana na bel papir... A treba je preiti to vednost... tako da iz zna-

kov nastane beseda... in beseda izrazi misel, ki se sestavlja iz predstav in občutij in spet vanje razpada. Vmes pa nosi neko dogajanje o dogajanju. Vozim po cesti proti Radovljici.

Do časa, ki ga tu opisujem kot sedanost, se je veliko zgodilo. Do časa, ko vozim avtomobil po cesti proti Radovljici. V tem stavku so tri velike

neresnice: PRVIČ je beseda o vožnji ponaredek resnične vožnje, DRUGIČ jaz, ki zapisuje, ni več isti jaz, in TRETJIČ — zdaj ni več zdaj, zdaj je nekakšna nazaj priklicana preteklost. Ko se obdolžujem teh bistvenih LAŽI, lahko obljubljam samo to, da bom poizkusil ponarediti resničnost čim bolj zvesto, čeprav je to zaradi strahotne zmede tedanjih in sedanjih dogajanj zelo težko. Zapisujem na pisalni stroj underwood, kako vozim avto ob cesti proti Radovljici. Roka tolče po tipkah — ista roka, o kateri pišem, da drži za krmilo voza, ki drči proti Radovljici. Od začetka zapisa do zdaj bi bil že davno prispel v Radovljico: tako pa drvim — in stojim na mestu . . . šofiram in tipkam . . . od česar me boli drobovje, zdaj in tukaj, na vožnji me pa ni bolelo. Zelo naporno je zavedati se zavedanja — in še sproti ločevati obe zavedanji drugo od drugega. Tipkam besede — misli o tem, kako vozim avtomobil proti Radovljici — v posebnem duševnem stanju, ki je nastalo v razvoju krčevitega premišljanja in iskanja. Dosegel sem uničenje vseh strahot; ne vem, ali za vedno ali samo za neko obdobje? Odstavljena je skrb, uničena je učinkovitost bolečine, strah je minil. Res, strahu ni več — niti sledu ni za njim. Misel na smrt je enaka misli na kar koli drugega v logični vrsti, v verigi sprožujočih se in ugašajočih misli. Ker ni strahu ne groze ne tesnobe — ni potrebe po obrambi in ohranitvi samega sebe. Take so stvari — brez potrebe po obrambi in ohranitvi; tako je naposled zamišljen bog. Seveda: tudi užitka ni več — če ni bolečine in strahu, nobenega užitka tveganja.

Ko vozim avtomobil po cesti proti Radovljici.

Včasih — prav dobro se spominjam — so me boleli neki samotni trenutki v preteklosti. Zdaj ne bolijo več. Da, sredi zamaha, v polni moči, sem se ozrl in se začutil popolnoma ločenega od vsega drugega. Ne samo od ljudi, tudi od dreves, skal, hribov, tekočih voda. In tak trenutek se je povrnil včasih čez leta in leta kot pekoča bolečina.

Izgube zrnč vere v srečo ne bolijo več. Rastel sem namreč v neki puhli in neomajni veri v srečo. Taka vera ne propade naenkrat, kruši se pod udarci dogodkov, in vsaka luska posebej zaboli in ohrani spomin na bolečino ob udarcu. Pravljice o sreči so huda zabloda, boleče slepilo.

Pogled v preteklost, utopljeno v vsakdanjosti, ne boli več. Vsa ihta preteklosti, vse izsiljevanje usode, vsa trepetajoča pričakovanja — ne bolijo več. Pogled v čas pred seboj, v daljno prihodnost — ne vznemirja več.

Nobenega izrazitega prijateljstva ne občutim, a tudi nobenega sovraštva, nobene življenjske privlačnosti ne odboja, nobene pretnje, nobene obljube. Za tako točko je treba veliko plačati. Ta dvomljivi dosežek je drag.

Nič bolj neumnega se ne morem spomniti kakor vprašanje: v čem je smisel zvezde na nebu?

Vsi refleksi delajo, vozim čisto spodobno po cesti proti Radovljici.

Krmilno kolo občutljivo uboga. Stroj dela ko ura. Gume tiho pojejo. Brzina proti stodvajset. Pred menoj fiat 125. Nogo s plina. Brzina sto. Zadaj — v vzratnem ogledalu — prazna cesta. Znamenje za prehitevanje, mežikalec. V tretjo prestavo. Plin. Volan v levo. Plin. Prehitevanje. Četrta prestava. Sto deset, sto dvajset. Počasi v desno. Prazna cesta. Sto trideset.

Avtomobil v vzratnem ogledalcu se oddaljuje. Peta prestava. Stroj se utiša. Zvok zraka ob pločevini se zviša. Glasba iz radia Blaupunkt, prijeten saksofon. Ventilacija dela, rdeči znak gori. Rahel udarec ob sprednje steklo, madež — čebela ali osa, rumenkasta sluz. Udarci fug v betonski cesti. Travniki, gozd, hribi.

Zunaj tistega, kar vidimo kot VSE, je še velikanska množica možnosti. VSE je čisto drugo in drugačno, kakor smo vajeni verjeti.

Pozor: to je papir, to so znamenja za črke; papir je gorljiv. Kaj bi bilo, če tega ne bi mogel izreči — če se tega ne bi mogel zavedeti v besedah-mislih? GOZD — GROZA — ZVEZDA. Nebo je svetlo modro. Sončenje. Ovinek. Cigareto? ZVEZDA — ZAREZA — GOZD — ZUPAN — JAZ. ZDAJ. V nevidnem metežu vsega. Miriade nevtrinov hite skozi mene, ko da me ni. Snov je samo neka vrsta konfiguracije dogajanj. Najbolj presenetljiv človekov domislek je vprašanje po smislu življenja — kaj to sploh je ŽIVLJENJE? In potem vsa manjša vprašanja, ki iz tega izvirajo. Na primer: smisel te poti z avtomobilom proti Radovljici? In: smisel tega zapisa z underwoodom? Tale hip živim. In sem hkrati mrtev spomin, spomin — ki je vstal od mrtvih. Ko napravim piko na koncu tega stavka, umrem. In tale znak ZNAK — živi naprej v nekom, ki ga bere. Ali vozim — ali ne vozim — po cesti proti Radovljici? Popolnoma jasno se zavedam, da sedim v tej sobi pri pisalnem stroju in tipkam znake in bel papir. In vendar — vozim po cesti. Kirurg je pacientu odprl lobanjo — pri lokalni anesteziji — in mu nadražil neki sektor. Pacient je rekel: natančno vem, da sem v operacijski sobi in me operirate — in vendar sem ta trenutek tam in tam, kjer sem bil pred časom, vidim, slišim . . . kar sem videl, slišal . . . pravzaprav sem tam . . . kjer sem bil . . .

Rahel drget drvečega avtomobila. Napor — kako to povedati, kako izraziti, zapisati z besedo vse te podobe in občutke; to je seveda treba znati, tega sem se dolgo dolgo učil. Glas napovedovalca iz radia: Blejsko jezero ima štiriindvajset stopinj. Pred mano je tovornjak in tik za njim VW, ki bi ga rad prehitel, zaviram. Mimo vseh nas zdrvi peugeot. Seveda: za las je ušel kleščam, skrtil se je za tovornjak, vw se je skoraj zaletel vanj, trobi, voznik se jezi. Znak omejitve hitrosti. Stranska pot. Visoka trava ob cesti. Odvržena škatla cigaret. Ob robu ceste. Rdeča. Ibar, menda. V vzratnem ogledalu vidim naglo bližanje mercedesa. Peugeot pobegne. Za njim vw. Mimo mene prihaja mercedes, ne da bi zmanjšal hitrost. Za mercedesom — v padšahovi senci — JAZ. Plin. Vsi ti vozovi me potegnejo za sabo. Seveda je popolnoma vseeno, ali pridem minuto prej ali kasneje do tistega drevesa na desni ob cesti. Lahko bi vozil brez ozira na avtomobile pred sabo. Napuh je vendar minil? Kaj me žene v tekmo? Prehitim volkswagen in v hudem tempu dohitevam fička, ki se je umaknil skrajno desno — in že sem za peugeotom, sto dvajset, sto trideset, polni plin, peugeot tudi pritiska na plin, nasproti prihaja večji bel voz, tako, mimo sem, desno, mežikalec izključim . . . in že vidim pred sabo mercedes dvesto osemdeset S. Koliko brzine prenese ta cesta? Sto štirideset. Kje je tu kakšen smisel? Kakor da mi je postavljena naloga. Nihče me ne vidi, ne gleda, sam sem

Is seboj in pred seboj — in se tako napenjam, da drgetam v istem ritmu kakor voz, zraščten s strojem, z volanom, s pločevino . . . in slišim italijansko pesem iz radia . . . in veter. Mercedes z nemško registracijo D zavira, hušknem mimo in opazim znak za omejitev hitrosti. Nogo s plina. Prazna cesta pred menoj. OLJE, VODA — v redu. Vrtljaji štiri tisoč. Luči ugasnjene, zeleni znak ne gori. Olje VALVOLINE se stroju pozna. V levem zunanjem ogledalu: voz. Seveda — mercedes prihaja, prehitveva. Pojdi mimo. Za hip sem pozabil nate — in že si tu. Morda se še vidiva. Spoštuj alfa romeo. Takele vozove imajo v Italiji tihotapci, policija jih težko ujame. Samo moj alfa je star, lahko se lepega dne razleti. Tvoj mercedes je pa nov in varen. Kateri hudič me žene za teboj? Dolgčas menda ne. Ambicija? Športni duh? Navada? Obžalujem: napovedal si mi tekmo. Ali si pravi Nемеc ali naš zdomec? Vidiš, kako me zanimaš? Gledaš me v vzratnem ogledalu. Moram za tabo. Tudi ti si sam v avtomobilu. Prihajam. Hiter si. In s kakšno lahkoto voziš. Jaz pa pretiravam. Zloben postajaš: vidim, kako po sredi voziš. Zdaj to ni več tekma, postaja bitka. Kakor nalašč prihajajo nasproti avtomobili v takih razmikih, da ne morem mimo. Ti je všeč? In zdaj še avtobus. Ta ti je posebno dobrodošel. Ugasiti moram mežikalec. Zdaj pa! Tretja, direktna, zdaj! Mežikalec, levo! Si pognal, a? Rumena, dobro viden avto prihaja nasproti. Nazaj. Me opazuješ, a? Za to cesto sva oba precej prehitra. S to brzino ni zdravo voziti vstric. Zgrabim volan, kakor bi ga hotel potegniti k sebi, iztegnem nogo, plin do kraja — in mimo sem, za las je manjkalo, a? Dobro, da je nasproti vozeči kombi zaviral in se umaknil na kraj ceste. Vse skupaj ni bilo prav ne dobro, a zdaj je na srečo minilo. In še drviš za mano? Mlad si, črnolas, po obrazu ne bi sodil, da si pravi Nемеc. Dva — ena: zame. Ti pa hočeš dve — dve. Ne bo nič — poglej, mežikalec ti pove, da odhajam desno, na odcep za Radovljico. Ti greš naravnost? No, z bogom.

Sproščenje. Gladko drsenje koles po asfaltu. Prstan na levem mezincu me tišči. Obrnil se je — a to vem šele zdaj. Prstan iz bele slonove kosti. Kupil sem ga od črnca v mestu ob reki Kongo, ki se zdaj imenuje Zaire, sto dvajset kilometrov od ustja, v mestu Matadi. Barantala sva nemara kar dolgo, ker imam rad francoščino, čeprav ima poleg belgijskega še kak drug naglas. Tudi na tisto pot sem šel brez znanega namena in smisla. Ker pač rad pretiravam. Iz negibnosti in pretiravanja nastaja čisto prijeten ritem. Kitare iz radia. Rdeči valovi reke Zaire, beli slonov okel, zven strun na kitari, posnet na magnetofonski trak, kot stara, sesedla kri rdeče vode Konga, spomin — posnet kam? Sloni bodo izumrli. Moj oče je umrl, bil je ubit, prinesli so nam čako, sabljo in odlikovanja, vse to se je pogubilo, posneto je samo na spomin. Spomin pa postane črka. Tole so moje roke na volanu. Na tipkalnem stroju. Na uzdah konja. V smučarskih rokavicah. Na volanu. Del mojega telesa. Moje snovi. V nekih odnosih. Do tiste gore tam zadaj. Do svetlo zelenega otoka trav na reki Kongo. Do jambora ladje, ki plove z benguelskim tokom ob zahodni obali južne Afrike. Do kamna na poti čez Kočevski Rog. Do tvojih oči. Ljubi me, ne ljubi me, ljubi me, ne ljubi me. Napoleonove samotne ure na otoku Sv. Helene. Ni mogel

verjeti, da ga je sreča zapustila za vse večne čase. Kako je gledal svoje telo, ko se je kopal v sedežni kadi?

Včasih me je ozlovoljilo, če mi je takole pri tipkanju skočil nenadoma maček v naročje. Zdaj ne več. Tedaj sem bil prepričan, da je pisanje več vredno kakor mačji skok. Bil sem ločen od vsega, kar je zunaj mene, od sveta in narave. Zdaj ne več. Seveda me maček ustavi sredi zaleta, njegov skok pretrga moj skok. A zakaj ne? Primem to toplo telo, mehko krzno, živalsko glavo, šape, mačjo osebo, ki ve zame; in zdajle sploh ni lačna. Hoče stik. Dobi ga. Zdaj nisem več jaz in maček ne maček, zdaj sva SVA — in to je prav prijetno. Samo šofirati sem nehal, obvisel sem v neki krivini, na asfaltni cesti — čas teče — in jaz čakam nase. Maček misli svoje. Jaz pa se spominjam Andrejeve pripovedi o dveh elektronih, ki sta daleč narazen . . . samo v nekem teoretičnem odnosu . . . približamo ju . . . in postaneta nekaj drugega, novega, drug ob drugem, ne eden plus eden — temveč onadva drug ob drugem, novo eno . . . Tako je lahko vse v veseljnosti združeno in v odnosih . . . gre samo za potopitev vsega v vsem . . . jaz sem ti in ti si jaz in midva sva on . . . do neskončnosti . . . tudi ločitev je del združevanja . . . nemara je tudi tisti trenutek in ta trenutek eno . . . docela neločljivo.

Vozim ali ne vozim po cesti proti Radovljici?

Možna je seveda tudi ločitev od snovi, ki se imenuje telo . . . možno je visenje nekje . . . ne v prostoru ne v času . . . samo v nekih odnosih . . . Odnose lahko spreminjamo . . . in iz tega nastajajo nove nujnosti in nova dagajanja . . . v neskončnih možnostih . . . v še neznani krivulji logike. Zelo važno je doseči stanje, v katerem premine nagon za samoohranitev. O tem je seveda treba molčati — da se ne bi odprla neka nezaželena vrata (v sanatorij za duševne bolezni). Vsa naša OMIKA terja neko docela nepristno, neresnično, slaboumno logiko, logiko koristi, potrebe, naloge, pravice in dolžnosti: vsak učitelj v ljudski šoli ve o tem vse. Sinoči je na televiziji jecljav modrijan razlagal, kakšne dolžnosti ima umetnost. Postavi ventilator v svoj čoln in pihaj v lastna jadra. Zgrabi se za ovratnik in se potegni iz vode. Z napredkom napravi napredek.

Uporaba lastne snovi, svojega telesa, seveda nemudoma in vsekdar terja neznosno malenkostne davščine. Telo izkorišča položaj in izsiljuje. Veliko je pripovedi, ki jim verjamemo ali pa ne: podvig Skylab 1973, Kolumbova plovba čez Atlantik 1492, deklica, ki je že živela in umrla, pa se spomnila svojega prejšnjega življenja, da stoji v New Yorku Empire State Building, da bom umrl (tako kot to mislijo zdravniki, mrliški ogledniki in dijaki) dne . . . leta . . . (vstaviti kasneje), da je hiša na Javi, kjer leti kamenje skozi strop, da je leta 1970 neki Američan skočil na vodnih smučeh več ko 50 metrov daleč, da so z giljotino dosegli v francoski revoluciji 62 obglavljenj v 45 minutah, da na Strahovskem stadionu v Pragi lahko hkrati nastopi 40 tisoč telovadcev, da je avto številka toliko in toliko predvčerajšnjim povozil kolesarja . . . in še za cele leksikone takih pripovedi. In ves čas nastajajo take in podobne »resnice« po črti »zdrave pameti«. Zdravi logiki vsakdanjosti imajo za nore vse stvari, ki ne gredo v te kalupe.

In mislijo, da je beseda samo znamenje. Beseda je tudi znamenje. Ne pa SAMO. Tu se ločimo. Beseda v smislu misli, misel pa v smislu dogajanja — to je tisto, kar nas ločuje. Umetno narejeni človek te omike ima za čedalje bolj nore vse pristne reči, vse prave stike, vse resnične odnose, vse možne preobrazbe (veruje pa v tretjo točko četrtega odstavka nekega statuta). Seveda tudi naravno misleči človek v ozračju te omike sam sebi uhaja v umetno logiko vsakdanjosti in vsak hip izgublja tisto, kar si je z naporom pridobil (prave stike, pristne odnose, poglede v bistvo). »Beseda ni konj« in »beseda je konj« sta v nepretrganem spopadu. Človek je v zgodovini (če to kaj pomeni) ubil veliko ljudi zaradi besede, ki je le bila KONJ. Omika, misel, beseda, Radovljica, underwood. Zakaj je politik ubil državljana zaradi besede? Recimo zaradi besede TRETJA TOČKA ČETRTEGA ODSTAVKA? Grozna beseda, res, posebno TRETJA ČETRRTEGA napisana na papir ali izgovorjena z rahlim posmehom ali zalučana v noč kot očitek. In omnibus PARRTIBUS RRRELUCET totum. To je navsezadnje res neznosno, da kdo kar pride in reče RREELUCET PARRTIBUS, morda to celo zapiše ali koga nauči na pamet. In se potem, ko pridejo policaji ponj, drzne celo priznati, da je to res rekel. Politik ga da potem obglaviti, obesiti, sežgati, ustreliti, kakršna je že navada. In to politik — tak, kot jih poznamo, dober družinski oče z vilo in lepim avtomobilom, z veseljem do jedi in pijače, ki ga šofer vozi na lepe izlete, ki govori o pravičnosti in blaginji in samih lepih stvareh. Torej tudi uporablja besede. Nenadoma pa se postavi njegova PRRAVA beseda zoper državljano NEPRRAVO, čeprav nihče ne opazi razlike. Splošno postane pa znano, da je PRRAVA beseda lepa, NEPRRAVA pa nizkotna in gnusna — in tako pride do skrivnostnega obreda, v katerem nekemu snamejo glavo ali pa ga samo osamijo, se pravi, denejo ga v samico, kjer ostane sam s svojo samovoljno besedo. Ni mogoče dokazati, da ne vlada zmeraj najboljši, posebno njemu ne; enako ni dokazljivo, da državljano beseda kaj velja, kadar ni v skladu s politikovo. Pravilo dobre politike je čim manjša opaznost; uradna politika je včasih v večji ilegali ko podtalen boj zoper oblast. Uspešen politik se na videz skoraj ne loči od podložnika-državljan, samo ista beseda je v vsakih ustih popolnoma različna. Če reče politik TRRRETJA TOČKA ČETRTEGA ODSTAVKA, pomeni to ukaz ali grožnjo, če isto reče državljan, pomeni to nepokorščino in upor, najmanj pa hujskaško sklicevanje na TRETJO TOČKO. Med politikovo besedo in državljano stoji namreč celoten aparat uradništva, policije in vojske — ta velikanska naprava posluje tako, da z besedami veže ali ločuje obe omenjeni besedi, recimo RELUCET in RELUCET. Nad vsem je vzbočeno nebo, ki se v jasnih nočeh posipa z zvezdami; neskončno možnosti je, da so tam v meglicah Rimske ceste svetovi, na katerih je tudi beseda, ki je verjetno odvisna od kisikovih spojin in od ogljikovodikov. Zelena površina in drevesa ob cesti, ki vodi v Radovljico, mimo Radovljice. Moja pljuča hkrati vdihujejo zrak, ki veje nad pokrajino ob cesti proti Radovljici, in zrak iznad pisalnega stroja underwood (Copyright 1895—1923). Zakaj ne bi hkrati nastajala tudi beseda iz avtomobila in beseda iznad pisalnega stroja? Beseda se ločuje od mojega teles-

nega ustroja in zaživi v bralcu, ki ga ne morem predvidevati. Seveda postaja čisto nekaj drugega. Nobena beseda se nikoli ne ponovi. Treba je torej predvidevati nepredvideno spremembo vsake besede, ki je kdaj izoblikovana. K pripovedim, ki jim verjamemo ali pa ne, prištejmo tudi tisto o t. i. leposlovju »literatura je besedna umetnost«; kje se ta stvar začne in kje se neha, to nikomur ni znano. Beseda o tem, da se vozim po cesti proti Radovljici, in trditev, da se hkrati vozim in tipkam — to lahko imenujem, kakor sem rekel, pismo, članek, zapisek, reportaža, pripoved . . . in nekje, neznano kje, začnem lahko trditi, da je to leposlovje, tako — brez anekdote, kot pravi Krleža skozi pero novinarja, ki piše o njem reportažo Neukročni velikan: dve besedi o človeku, ki vse življenje piše besede; kaj je »velikan« — o tem bi se bilo treba dogovoriti, vsaka majhnost in velikost je taka samo z ozirom na nekaj drugega; beseda »neukročen« (ki se ponavlja skozi dolgo serijo besed, v naslovu) pa je jasna — neukročen je, kdor ni bil ukročen, je torej divji; ukročen lev ne ugrizne tistega krotilca, ki ga kroti z bičem; pri tem je pa treba le reči, da je bil subjekt serije zapisov, pisatelj Krleža, v dveh sistemih (v Avstro-Ogrski in v stari Jugoslaviji) neukročen, v naslednjih dveh sistemih pa tega o njem ni mogoče trditi; dve proti dve do zdaj; nekaj remis. Iz tega bi lahko nastal zanimiv naslov v nadaljevanki Ljubljanskega dnevnika. Krleža odklanja odklanjanje anekdote v romanu ali noveli, odklanja torej velik kos sodobnega pisanja na področju, imenovanem literatura, neukročno odklanja, kot neukročen, divji lev je pripravljen ugrizniti pisca, ki se gre odklanjanje opisne literature. V podnaslovu feljtona je zapisano z besedo, da ima Krleža »ostro pero in bridko besedo«. Josip Vidmar je rekel o njem: tudi Krležovo srce ima pravico biti žalostno. Presajevalec src Barnard opisuje srce kot preprosto črpalko, ki ima pravico, da se včasih pokvari. »Parla più piano . . .« poje sicilijanska pesem, govori bolj tiho, pridi bliže, na moje srce, da nihče ne bo slišal . . . Z Andrejem sva govorila o privlačnosti in odboju in sva na najino veselo presenečenje spoznala, da je ljubezen nasledek ukrivljenosti prostora. Kakšna strahotna neresnica je v tem: vozim proti Radovljici. Človek nikoli ne vozi po asfaltni cesti proti nečemu. Po taki resni, z velikimi denarnimi sredstvi ustvarjeni cesti je mogoče samo voziti od nekod, recimo iz Ljubljane, iz Kranja, prihajamo pa po stranskih cestah, po stranskih ulicah in obstajamo nekje, kjer ni Radovljice ne Ljubljane ne Kranja, temveč je samo neka hiša in v hiši nekdo, če je. Včasih se ustavimo pred proceljem, na katerem je zapisana beseda GO-STILNA. V notranjosti je votlina in v njej zeva praznina okoli NAŠE MIZE. Tam je nekdo pozabil časopis, poln besed. Nekdo je besede napisal, nekdo jih je v tiskarni sestavil, nekdo jih je natiskal, nekdo jih je prinesel sem, nekdo jih bere. NAFTA V DONAVI. LONDON PRIZNAL HANOI. DOBER ZAČETEK RAZPRAVE. KULTURA NA KRILIH REVOLUCIJE. ZARADI NAPAKE OSTAL ŽIV. RICHARD BURTON V MOSKVI NI OSTAL ŽEJEN. Z DOLGIMI NOSOVI Z LJUBLJANSKEGA GRADU. ZASKRBLJUJOČE PODRAŽITVE. PADARJI PUŠČAJO KRI. NEUKROČENI VELIKAN. POMANJKANJE DROBIŽA. ZABODEL SOSEDA. HAT-TRICK PLAVALCEV. BARVNA RISANKA. 80 TISOČ

BRITANK GA NA SKRIVAJ CUKA. SONČNO BO IN TOPLO. Šestnajst strani besed. Vsaka beseda je nastala iz predstave in čustva in se razstavlja v drugačno predstavo in drugačno čustvo. Besede nas izdajajo in skrivajo. Združujejo in ločujejo. Zanimajo in dolgočasijo, oživljajo nas, ubijajo, omejujejo nas in nam razbijajo meje, zanje nam tudi plačujejo, po tarifi; kdo plačuje, to ni znano; komu plačuje, to izvemo na žiro računih, na davkariji in včasih na sodišču, če smo navadni državljani; oblastniki ne polagajo računov in imajo fonde zunaj TRETJE TOČKE ČETRTEGA Odstavka. Seveda sem že segel oblastniku v roke. Na primer: v Conakryju sem vprašal policaja, kje bi dobil taksi, in on mi je najprej segel v roko. To mi dolgo ni šlo v glavo. Čisto navadno, prijateljsko mi je ponudil roko; tamošnji ljudje so se tega naučili od Francozov. GOVORI BOLJ TIHO, pravi pesem, PRIDI BLIŽE K MENI, RAD BI POTOPILO OČI VATE . . . PESEM iz radia blaupunkt, plava pika. Na cesti proti Radovljici. Ko je vse minilo in še nič ni nastalo na novo. Drvim in vendar zaradi upiranja snovi visim na mestu; tipkam kaj počasi, živim naglo. Presaditev možganov je pravzaprav tehničen problem. Samo: novo telo se — pri sedanjem stanju kirurgije — ne bi moglo gibati. Prerezana hrbtenica. Možgani se starajo, odmrle celice se ne obnavljajo več. Ponavljam si, kar si mi povedal. Res. Bil sem že na tisti točki, ko sem se prepričal, da je mogoče izpuliti se iz sebe — a kaj potem? Kam potem? V Nigeriji sem to pomlad bral v časopisu, kako je neko naselje ubilo in pojedlo tri policiste. Osem vrčkov piva je popil stari kožar, preden mi je zaupal, kakšen okus ima človeško meso. Čisto vse je odvisno od starosti in rejenosti; dobro je mlado meso, to ni nič presenetljivega; okusnejše je meso poljedelcev kakor pastirjev in lovcev; najokusnejši so možgani, potem pride sedežno meso in za tem neki deli drobovine; meso je dobro pretolči, še dokler je živo, posebno važno je izpustiti kri; belca je treba živega namakati nekaj dni v tekoči vodi, da izgubi duh po mrliču. Otroškega mesa skoraj ne ločiš od pujska. Žensko meso je bolj na teletino. Tudi prekajeno človekovino se da jesti s soljo in nekimi zelišči. Stare ljudi je jesti skoraj sežgane, stolčene, bolj zaradi podedovanja nekih dobrih lastnosti kakor zaradi kakšne slastnosti. Redka so bitja, katerih meso ni užitno. V Angoli sem jedel prav okusne gosenice, sušene in potem kuhane. Levi jedo tudi človeka, a ne radi; veliko bolj jim gredo v slast zebre in antilope. Voltaire piše v Candidu, da so prebivalci nekega obleganega mesta pojedli vsaki ženski polovico zadnjice. Parižani so se za pruske oblege hranili s podganami. V Liberiji sem jedel banane, pečene na palmovem olju. Neki brodolomec je pa pojedel svoj usnjeni pas. Ciceronova vdova je prisilila sužnja, ki je izdal njenega moža, da je jedel lastno meso. V mariborski kaznilnici sem jedel vodo, na kateri so plavale fižolove lupine in rjavi hroščki. Pravijo tudi, da marsikdo sne svojo besedo. To so same besede, je rekla lisica, ko je našla roženvenec. Najboljše sredstvo zoper žalost je slastna jed. Kadar mine slast, mine tudi gnus. Čemu je podoben človek, ki mu mine lakota in žeja: robotu. Roboti ne jedo robotov, ker sploh ne jedo. Kot robot vozim po cesti proti Radovljici. Robot — avtomobil ima vgrajen radio, robot — jaz ima vdeleno besedo. Vsi refleksi so menda kljub temu

v redu. Na cesti nisi sam. V življenju pač, če izgubiš zvezo; tedaj se zgodi, da se ti upre celo beseda; potem govoriš in pisariš, pleteničiš in piskariš jezne stavke, na njih dnu so strah, grabežljivost, zavist in užaljeni napuh. Ko se ustaviš, nisi nikjer; in tedaj ne moreš razumeti, da nihče ne potrebuje tvoje užaljene besede. Neopazno so te izvrgle rastline in živali, izključile so te zelene doline, gore in pokrajine, tuj si postal kamnom, vodam in oblakom, sonce, mesec in zvezde nočejo gledati nate; izgubil si vse od travnih bilk do planetov; postal si zmes spomenika in smeti, enakovreden odpadku nekega piknika na gozdni jasi, izgubil si potrebnost in usodo; besedo uporabljaš in zlorabljaš, iz nje oblikuješ svoj umetni življenjepis, z njo slikaš prikazen svoje zgodovinskosti, mečeš jo kot pesek v oči svojih sodobnikov. Če ti ne verjamejo — se žreš, in v tej obliki ljudožerstva postajaš čedalje bolj zloben. Na dnu zlobnosti je zmeraj rana: a zakaj trdiš, da so te ugriznili drugi — ko si si rano zadal vendar z lastnimi zobmi? Spomenik, odpadek, velikan iz plastike z drobnim ranjencem v sredini sebe. Roke na volanu. Pokrajina, ki beži mimo. Avtomobil požira asfaltno cesto, ovinek, tiho žvižganje gum. In vendar stojim na mestu.

Roke na pisalnem stroju, prstana iz slonovine ni več, odložil sem ga na mizo. Dobro se spominjam stavka izpred skoraj tridesetih let: »tako rada bi . . .« Mehki glas, poln želje, velike želje po neki čisto drobni sreči. Te besede razpadejo v podobo nekega pogleda, uprtega v daljavo, in bolečo otožnost. Zdaj je v meni vse, kakor v vsakem človeku: sposobnost žalosti tudi. A samo zdaj, tukaj, za pisalnim strojem. Hkrati sem tam, za volanom. Odsotnost samoohranitvenih čustev na tisti vožnji. Prisotnost vseh čustev tukaj, v telesu, ki se sklanja nad underwood. Različnost obeh stanj me blodi, bije se v meni, spravlja me v zmedo, polni me z grozo neresnice. Tista vožnja proti Radovljici ni imela nobenega smisla. To nemirno zapisovanje nima nobenega dokazljivega smisla. In vendar kipim od mešanja obeh stanj, kakor bi kdo nalil vame lug in kislino hkrati. Menda si nisem zaželel opisati, kako človek lahko postane robot? In ga potem najbolj bedasta vsakdanja logika s topimi udarci spet napravi občutljivega?

Enkrat, v tisti vojni, ki se je ne spominjam rad, sem že izgubil samoohranitveni nagon. CIRIL JE BIL UBIT. Udarec v čelo, udarec v drob. Po sunkih otopelost. SVET—BESEDA—JAZ — vse to je dobilo drugačne odnose. Strah, jeza, slast, žalost, up, niso več delovali drug na drugega. Sposobnost za ljubezen je izginila. Lakota, žeja in zadoščenost so postale enakomerno zaporedje. Veselje je ugasnilo. Dogajanje v svetu-okolici je bilo nevznemirljivo, malo zanimivo. Notranje življenje jaza je bilo čisto rastlinsko. Beseda pa je izgubila čustveno primes in postala docela predstavna. Ko so ustaši (ali četniki, ne spominjam se) streljali po nas, me to ni zanimalo bolj ko vsako drugo dogajanje v okolici. Ko je nekdo pripomnil, naj vendar ležem v kritje, se mi je to zdelo čisto naravno, saj je navada taka. Nesmiselno bi bilo pa reči, da sem bil pogumen. Prav dobro je razčlenil POGUM Saint-Exupery v pismu Andreju Gidu; kot pilot je to stvar poznal do dna. POGUM. Ta reč ni sestavljena iz najbolj žlahtnih čustev, pravi; nekoliko jeze, nekoliko nečimrnosti, veliko trme, in čisto navaden športni

duh. Vsega tega tedaj ni bilo v meni. To vem natančno. Nekoliko prej, kakšno leto in pol, smo napadli nemško mejo nad Litijo. Tedaj sem bil jezen na Švabe, bil sem kar čedno ničemern, trmast sem že po naravi, in tudi športnega duha mi ni manjkalo. Marsikateri pisatelj v hudih časih (ko gre za obstoj, recimo pod vlado ustašev ali v obdobju cvetočega stalinizma-ždanovstva) pogreša predvsem športnega duha, ničemrnost se mu zazdi predraga dobrina, na mesto trme stopi previdnost, svojo jezo pa nadomesti z moralno ogorčenostjo v zasebnih krogih. Vse skupaj ni nič hudega, če se kasneje, v mirnejših obdobjih, ne ustraši za svoj življenjepis. Galileo Galilei je pogrnil pred zasliševalci, Giordano Bruno se je pustil sežgati na grmadi, ne da bi bil preklical svoj nauk: a te podrobnosti nikakor ne vplivajo na ocenjevanje njunih miselnih dosežkov. Njuna BESEDA je ostala kristalno čista v usedlini časa. Ker je preživela. Beseda namreč hoče živeti, hoče se nadaljevati, hoče se spet in spet porajati iz sebe.

Tu sem prenehal v noči in potek se je pretrgal. Sanjal sem te zelo živo, B. Kakor sem že nekaj časa predvideval. Prideš in se samo smehljaš. Znaš čudovito govoriti z očmi. Z besedo sem govoril samo jaz. Moja oblika težko lovi stik s tvojo sedanjo. To, da si umrl, nekako neha biti važno. Vendar se najine oblike nekako ne ujemajo. Moja prejšnja, izpred tisočih let, ni znana, moja prihodnja, čez tisoče let, tudi ne. Tvoja prejšnja je znana, tvoja sedanja mi je težko doumljiva v besedi. Velik napor je v lovljenju valovne dolžine. Važno je pa, da žalosti preteklega ni več, ker minulosti preprosto ni. Ni več naključnosti, izgubljenosti v obilici reči in dogajanj. Vse postaja dogajajoče se, nujno, polno, vsenavzoče. Seveda, telo si želi prostornega doživetja B. in ne dopušča novega, nedoločljivega stika s sedanjim teboj, s teboj zunaj časa, brez vidnih dimenzij, v novi predstavi zunaj možnosti čustvenih in čutnih preprostosti. Premišljam silovito, neplodno željo ljudi, ki so jim umrli njih dragi: da bi jih doživeli vsaj še enkrat. Obujanje spominov nanje, žalovanje, pogrešanje in potem tisto tiho, počasno samoohranitveno pozabljanje, v katero seka ko blisk huda bolečina nenadnega popolnega doživetja pokojnika. Vsa velika doživetja so hipna. Urni kazalec stoji, stoji, potem pa se sunkoma premakne. Gledam cvetočo vrtnico, negibna je videti, potem pa se nenadoma list premakne, odlomi se in odpade — potem gledam in gledam — pa ne opažam venenja — kar spet odpade list. Tako žabji paglavec sunkovito dobi noge, tako mu sunkovito odpade rep — in postane žaba. Tako je sunkovito nastal svet, na katerem živimo. Tako si sunkovito umrl, B. in postal nekaj drugega, drugačnega, novega, a velik del tebe je ostal tvoja beseda. Ali se spominjaš, kako sva brala davno umrle pesnike? Saj sva tedaj veliko vedela. Kako da sva včasih pozabljala na večno bivanje vsega v vsem? Kako, da si neke reči tako zelo pozabil, da si privolil v smrt? Kadar pozabljaš, postajaš osamljen. Kadar imaš poglobljene stike z vsem, kar je, nisi sam. Največjo čudovitost mi je povedal A., ko mi je pripovedoval o smučanju: ne da se vozi na smučeh po beli dolini . . . temveč se zlije z vso belo okolico v eno, postane nerazdružen del vsega, kar je. Glas mu je postal skrivnosten, zdelo se mi je celo, kakor da se nekoliko sramuje tega velikega priznanja ali pa se boji, ali ga bom

do kraja razumel. V tistem trenutku sem vedel: tudi A. bo umrl in bo postal nekaj drugega — in ta stik v spokojnem odlomku časa med nama je onstranski, tam, kjer smo resnično zlití z vsem v mirno celoto. Ne, ne, nobenih Hamletov, ki štrle iz okolice, ne potrebujemo. Nobenih Faustov, ki hazardirajo z Bogom in s hudičem, in delajo svojo okolico nesrečno. Nobenih Don Kihotov, ki v boju iščejo srečo, v boju z navideznimi problemi. Nobenih robotov, ki jih je izumil mož, histerično verujoč v napredek. Nobenih kompresorjev, ki drgetaje tresejo zemljo med našimi domovi. Nobene nafte, razlite čez svobodna morja. Samo staro vetrovko, par smučí, belo dolino z negibnimi drevesi, ki spe v zimi; samo potopitev v vse. V stanju popolne potopitve smo vsi zmeraj in povsod navzoči. Tako moj nesmiselni tok besed zaživi v tebi, ne da bi se vprašal, ali sem še živ ali ne. V vsem ni prihodnosti ne preteklosti, vse to so samo naši naivni občutki. V tem ni ne žalosti ne veselja, vse je samo svetloba in mrak svetovij.

V jutru, ko se sonce prebija skozi meglice obnebja, prihajajo podobe, ki jih ni mogoče prepoditi. Zelena jasa v redkem gozdu, na njej skupine žarečih mušnic, kakor v pravljici. Rdeča kapica na poti skozi gozd. Nemški tank na gozdni cesti pod mano, mož v uniformi stoji v odprti kupoli. Drobne morske živalce med kamni na plitvini, čisto lahko valovanje pred plimo, drobne alge gibljejo z ročicami in kot gozd obdajajo vodne žužke in rakce. Otok na reki Kongo — težke veje košatih dreves se zelene sklanjajo nad rdečo vodo. Vse podobe se združijo v jutranji tobogan; premislim te liste in izjavljam: popolna neresnica je pripoved DA VOZIM PO CESTI PROTI RADOVLJICI. Zelo važno je OKNO. Prav je rekel včeraj arhitekt Vladimir: delovna miza mora stati tako, da lahko pogledaš skozi okno, kadar dvigneš oči iznad dela. Lahno pregibajoči se listi na brezi. Neznanske daljave ozračij za listi. Letve okna. Gledam sebe, vidim se. Enako kakor sem gledal in videl morsko živalco, ki je ždela na plitvini. Vse mi v hipu postane nepisno znano, jasno, dobro. Ne vem, zakaj me prešine spomin na neke pripovedi, nemara iz šole, ali iz slabih knjig, ne vem. Veličastni človek, ki je ukrotil naravo. Snov za puhel govor pri petnajstodstotni podražitvi. Lev je kralj živali, ima svoj dvor, svojo vojsko in policijo, in svoj položaj v evropskih pravljicah. Človek je ukrotil leva in bo čez deset ali petnajst let poletel na planet PANEKOLUMBUSMISMETAKITADI. Gepard hodi na vrvici, geparde na vrvico, sicer kazen. Morskega psa potegnemo na krov ladje in mu damo brco. Imamo prašek zoper bolhe. Ptice vzgajamo, da nam pojejo; posebno pridne vrvivce nagrajujemo. In vendar kljub vsem olimpiadam (z napadi palestincev ali brez njih) človek ne bo nikoli tekel ko gepard, plaval ko morski pes, skakal ko bolha in letel ko ptica. Ne bo vsemogočen ko njegove izmišljotine (bog, pošasti, čarovniki). Lahko bi pa bil nekaj tako čudovitega ko trava, če bi uporabljal besedo za združevanje namesto za razločevanje. Gonilni sili naše olike in omike sta napuh in neumnost. Ker mož v mercedesu ve, kako ga prekaša puščavnik, ki je kobilice, postane zloben. Najprej skuša puščavnika poučiti, potem ga skuša prestrašiti in naposled podkupiti. Če vse to ne uspe, ga skuša pokvariti; razdraži mu domišljijo z mislijo na hladilnik in z reklamo za sesalec zoper prah v puščavi.

Včasih se mu to nenavadno posreči. Puščavniki začno kupovati sesalce za prah, Eskimi hladilnike, kupujejo in kupujejo, Indijanci bodo tako kupovali ročne kosilnice za travo. Večje in večje, dražje in dražje, nastala bo krčevita tekma, kdo bo imel večji, lepši hladilnik v Arktiki, večji, lepši sesalec za prah v Sahari, večjo, lepšo ročno kosilnico v Llanos. Takim ljudem je lažje vladati. Naravnim ljudstvom je treba najprej ustvariti potrebe, iz teh nastane nezadoščenost, iz te pomanjkanje in socialna diskriminacija, potem steče vse samo od sebe. So dežele, ki v začetku tega stoletja še niso poznale kolesa (navadnega kolesa, obod, osišče, šprikle), znanega v Mezopotamiji že pred pet tisoč leti in več, zdaj »drvijo« v napredek. Praded je ležal nag pod banano, v srečnem stanju majhnih potreb. Vnukov vnuk kupuje hladilnik, da spravi vanj svoje tri srajce, in odide spat v avtomobil. Indijanec je nesrečen brez svoje steklenice žganja; na »ognjeno vodo« ga je navadil belec. Moj oče je jahal enega konja, jaz moram imeti vsaj šestdeset konj pod seboj. Bil je zadovoljen z ustavo, ki je bila objavljena v Rokodelskih novicah v istem letniku kakor Prešernova osmrtnica. Sediva, jaz in ti, za mizo s Francetom Prešernom v gostilni Pekel; krepka natararica, prepovedane ideje francoske revolucije, cviček. »Dohtar fig« ima strgane nogavice na peti, a tega iz čevljev ni videti. Umril je devetinštirideset let star. A dneva ne pove nobena prat'ka? Pripovedujem mu, kako lepo ulico ima Luis Camoes v (še) portugalski Afriki, v Luandi, a umrl je ko berač v lisbonski bolnišnici. Zdaj pa teče njegova živahna ulica skozi sredino mesta od spomenika nekemu admiralu do veličastnega trga s spomenikom Luziadov in v Avenida dos Combatentes de Grande Guerra. Ti pa mu poveš, da piše v današnjem časopisu: NJEGOŠ ŽE STOJI NA VRHU LOVČENA (28 ton težak kip). Vsa čast mojstrom besede. Pogovor nanese na druge novice od tod in od ondod. Ugrabljen jumbo jet s 123 potniki. Čarovniški pribor in navodila za 17 čarovnij samo 5000 Sdin. Nogometni klub iz Essena gostuje na Kodeljevem. Ko smo že pri Luisu de Camoesu: najboljše možnosti za safari nudi v Luandi agencija Kirongozi v Rua Fernao de Magalhaes 55; štirinajst dni niti 12 milijonov S din, z municijo in pijačo vračunano, posebej je treba plačati samo transport lovskih trofej in izvozni davek. Naši diplomati hodijo na safari raje v Kenijo. Prešerna je kot zasebnika težko doživeti. Prešerna brez sivega prahu. Sivi prah sneži v bolnišnicah, v kasarnah, v ječah, v pisarnah, v šolah. Brišejo ga in brišejo, zaman, neviden pada brez prenehanja. Zdajle je vse obrisano, čez nekaj minut potegnem s prstom po gladki površini — pokaže se črta. V zaporih smo imeli grevce centralne kurjave zato, da je na njih paznik ugotavljal prah, s prstom, kakor sem rekel; pri dvajset pod ničlo sneži sivi prah enako kakor v poletni vročini. Zapomnil sem si tudi drobnji rumeni prah na robu puščave. Sivi prah je nemara pozaba. Rumeni — ki se enako nevidno spušča na kamne, stvari in ljudi — pa izvira iz puščavskih vetrov, polnih neugnanih duhov neizmernih daljav. Sivi prah — to so stoletja. Rumeni — to so tisoči kilometrov.

Jutro je šinilo mimo, dan je dozorel v popoldan in se začel starati v večer, iz katerega se rodi čisto nova, mlada noč. Neki skrbno sestavljeni šumi sestavljajo glasbo. Z glasbo prenika skozi luknjice mojega življenja prav

v jedro neznani zanos. Beseda se mi zazdi pojoča, čisto prerrojena — in v njej se prebujata skrivnostna želja po nečem, kar ima zvezo z ukrivljenim prostorom, se pravi nekakšna privlačnost, nekaj me vleče od tod — a ne morem uganiti ne kaj ne kam. Trmasto skušam najti edinstveno besedo, ki bi izrazila porojeno željo, nastalo tu, nad pisalnim strojem. Želja nastaja v mesu, a nima zveze s hrano ne s koristjo ne z lepoto. Ko sem pisal te besede, sem se toliko spremenil, da ne morem več doumeti nekkih znakov, ki sem jih zapisal v začetku. Toliko besed je odšlo od mene, zaživelo svoje življenje, postale so nekakšne tuje informacije. Vožnja po cesti proti Radovljici? Kakšen domislek nekega tujca. Nekdo poje besede v tujem jeziku. Želja je sestavljena iz nekega vala mlačnega zraka, iz modrikastih senc, pregibajočih se belih, prozornih zaves in rožnatih vijug v zaprtih očeh; iz dotika mačjega krzna in brnenja strune; iz vonja pokošenih trav in zlatega bleska vrbovih vejic; iz sipkosti obalnega peska in čvrstosti studenčnice pod visoko skalo; iz prasketanja ognja in duha po dimu. V tej želji je drnec črede konj, polet jate ptic, švig postrvi, lahkota rose na jutranji pajčevini, igrivost malih opic, sama lahkota, prijeten beg, odhajanje od sebe, zapuščanje teže, skrbi . . . uničenje vseh strahot. Nobenega strahu ni, nobene groze, nobene tesnobe . . . in tudi nobene potrebe po obrambi in ohranitvi samega sebe. Sedim na travni ruši, na pobočju grička, naokoli stoje redka drevesa . . . in vendar plavam nad dolino . . . nad travniki in logi, nad njivami in kmetijami . . . z menoj letijo ptice in čebele . . . in samo te imajo določen cilj. Sedim in vendar letim. Molčim in vendar govorim. Živim zdaj in tu, in vendar sem bil že pred tisočletji in bom čez tisočletja, kakor tudi ti. Ko položim roko na travo, počasi, nevidno poženem korenine . . . letim nad dolino in hkrati pronicam skozi prst v skalno razpoko, iz nje srkam sokove rud in kamenin . . . dvigam se v večerno nebo in se hkrati spuščam v globine rodnega planeta . . . želja dobiva oblike predrznega vzpona v nebo in hkrati — zaradi vdora v zemske globine — vroče hrepenenje po plodnosti. Stoj: spet sem razpet v dve smeri, ki si oporekata. Polet v nebo: tam si Ikari ožgo krila. Rast v zemljo: treba je pognati kal in ostati pripet na kraj, drugače ni mogoče roditi sadu. Želja se prekolje in iz enega dela vstane ptica, iz drugega rastlina, ptica noče sesti na vejo rastline, hoče više in više, rastlina ne more za ptico v višave. Vzamem svojo besedo na dlan: nemočna mi ne more dati sveta. In jaz sem tako veroval vanjo. Dahnem vanjo kakor v prezeblo ptico — a ona ne poleti, pa tudi plodi ne. O, začela se je pregibati . . . res, nemara bo oživela . . . še enkrat dahnem vanjo . . . in ona začne razpadati pred mojimi očmi . . . v bel prah. Sprva v kepicah, potem se razprhne . . . majhen kupček belega prahu ostane na dlani. Počasi ga stresam na tla. Treba bo torej res kupiti sesalec za prah. In kasneje, ko dobim večji honorar, kosilnico za travo, morda tako, motorizirano, z usnjenim sedežem; baje je za devize dobiti tako s hupo. Še pred tem umivalni stroj za posodo. Za nakupom kosilnice pa pralni stroj za umivalne stroje. Tudi stroji za besedo že delajo in možno je nanje sestavljati po programih pesmi, novele in drame. Bogve, kako se bo imenoval stroj za zlorabo besede? Seveda se bo zlorabi reklo drugače.

Beseda je zapisana povsod. Na škatlicah vžigalic, na steklenicah, na avtomobilih, na kupih papirja, na plotovih in straniščnih stenah, na hišah, na tetoviranih rokah, na klopcah v parkih, na ladjah, na tablah, na letalih, na kapah, na gorskih skalah, na zdravilih, na grobovih, na lubju drevja, na lepakih, na cestiščih, na snegu ob poti na topovih, na puškah in letalskih bombah, na vsemirskih raketah, na ovojnem papirju, na blagu, na železniških vagonih, povsod, povsod. Ni je stvari, ki bi ji bila podobna. Beseda hiti skozi zrak, prihaja in odhaja po pošti, po radiu, po telefonu in teleprinterju, po žici in podmorskih kabljih, prenaša se s svetlobnimi znaki in s telepatijo. Beseda je lahko sveta, lahko ubijalska, lahko izdajalska, umazana, krvava, kristalno čista, obupana, plašna, žalostna, divja, blaga, strašna, smešna, kriva in nedolžna. Ni kraja, kjer bi ne bila doma. Otrok izgovori prvo besedo, umirajoči zadnjo. Vmes pa je cela reka besed. Celo morje bivših besed. Vsaki stvari pripada beseda. Besede se valijo okrog sveta, val zaliva val, plaz zasipa plaz, besede dežujejo, izvirajo, gore bruhajo, se plazijo, delajo, učijo, v nepreglednih množicah hitijo v eter, v vesoljnost, se vračajo, se množijo, zvenijo v tihoti, molče trobentajo, prosijo, obtožujejo, božajo, blodijo, lažejo, priznavajo, napadajo, rešujejo, pogublajo, umirajo in oživljajo, ljubijo, sovražijo, se veselijo, upajo. Nobene lastnosti ni, ki bi je beseda ne mogla imeti. Beseda je dogajanje in mrtva snov, kovina ali valovanje, meso ali iskra, konj ali človek. Lahko je robot. Lahko vilinsko bitje, pravljica, kletev, molitev, psovka, pamflet ali hvalnica, bog ali kvanta, kraljica ali vlačuga, svetovje ali nič. IN PRIDE PREDRZEN ČLOVEK pa iz te spremenljive snovi skuje znanstveno teorijo — ali splete pesem. In pri vseh miriadah starih besed — oblikuje mlado besedo, z njo ustvari misel, vanjo položi čustvo — in izpusti besedo v svet, ko da je prva, komaj ustvarjena, za velike stvari rojena.

Na vožnjo po cesti v Radovljico pada sivi prah preteklosti.

Na moje roke, ki pritiskajo tipke pisalnega stroja, prši rumeni prah daljav. Noč je prišla, rumena luč sije na znake na papirju.

Z žalostjo gledam besedo o besedi: ali bo razpadla v beli prah? Prišel sem do tiste točke, ko laže mislim na papir kakor na zvok. A beseda, ki nosi misel, se pod roko spreminja, začenja živeti svoje življenje. Ko je bila mišljena, je bila nekaj drugega kakor tedaj, ko se je pisala, in napisana se je takoj spremenila v nekaj novega. Prav pravi Franci: »te besede so tudi zame nove in torej niso povsem moje . . . v naslednjem hipu se mi že uprejo, obrnejo se proti meni, da sem prisiljen poiskati zatočišče kje drugje, v drugih, novih besedah«. Zaradi tega je tudi tako težko sporazumevanje z besedami, to je prava čarovnija, pa tudi tveganje nesporazuma, čustveni hazard: ali besede ustvarijo željeni stik — ali pa napravijo kratki stik, čustveni in predstavnici nesporazum. Berem besede davnega pesnika, ponovno jih berem po tridesetih letih: in najdem v njih čisto nekaj drugega ko tedaj, pri prvem branju. Zgrozim se nad lastno nesposobnostjo razumevanja, sprejemanja, ustvarjanja stikov.

»I stood still and was a tree amid the wood,

Knowing the truth of things unseen before.« (Ezra Pound)

Ko stojim ko drevo med drevesi gozda, spoznavam resnico stvari, ki jih prej nisem videl, ki so bile prej nevidne. Tiho stojim in postanem drevo med drevesi. Tako sem stal tiho in sem bil drevo sredi gozda, spoznal sem resnico stvari, nevidnih poprej. Negibno sem obstal in bil sem drevo sredi gozda, vedoč za resnico prej nevidnih stvari. Nekomu moram povedati, da sem naposled doumel te besede, a koliko se je moralo zgoditi vmes. Ko stojim ko beseda med besedami pesnikov, spoznavam resnico besed, nespoznavno poprej. Poprej, poprej, preden sem tudi sam tiho obstal, drevo med drevesi, preden sem tudi sam postal drevo med drevesi, preden sem postal ptica, preden sem pognal v zemljo korenine in postal rastlina, preden sem napravil iz sebe robota, preden sem spet našel željo biti raztopljen v okolico, preden sem spoznal nevidno resnico stvari, ki živijo z menoj, preden sem bil stvar med stvarmi, zmes zraka, rude in iskre... Za to pa je potrebno nekoliko življenj, minulih in prihodnjih, za to je potrebno preboleti samega sebe, strgati si papirnato krono vladarju narave z glave, podrediti svoje malo življenje vsemu živemu, naučiti se dostojnosti do žužkov in bilk, enako kot do slonov in zvezd. Ezra Pound — beseda Ezra Pound — postaja beseda JAZ in beseda jaz je razpuščena v zemljo in ozračje. Ezra Pound, jaz, je postalo drevo med drevesi, razpuščeno v zemljo in ozračje... in iz tega začno izvirati doslej nevidne resničnosti stvari, stvari postajajo tudi drevo, drevo postaja tudi stvari in vse meje se podirajo, vse umetno ustvarjane in s silo vzdrževane meje med stvarmi, med dogajANJI, med raznolikostmi. Nenadoma vem: samo tako je mogoče živeti. A tega pri prvem branju Poundovih besed nisem vedel. Zato so to bile tedaj Poundove besede, zdaj so postale moje, zdaj pripadajo tudi meni, za vekomaj mojega bivanja, do konca prebivanja vsega v vsem, kjer je tudi moja beseda, ki pripada drugim. Nekdo me je nekoč vprašal, kako je občutljivemu človeku mogoče prebiti vojno? Samo tako, da postane neobčutljiv, sem odgovoril. Če bi me vprašal, kako je mogoče človeku doumeti Poundovo besedo, ki govori o čudnem dogodku, kako je postal drevo, bi mu zdaj z vso gotovostjo odgovoril: samo tako, da postane vseobčutljiv, vseviden, zato pa je potrebno vse življenje vseh stvari, odmevajočih druga v drugi, eno v enem, brez meja, ki jih postavlja vsakdanja logika, ki služi lažjemu razumevanju sveta, se pravi človekovi lenobi in neobčutnosti. Poznam jo prav dobro, to logiko, kajti neštetokrat se ji med dnevom prilagodim in celo vdam se ji. Samo majhen dogodek v prometu, nekdo izsiljuje prednost, drug voznik me ogroža, vede se napadalno do mene — in vse spoznanje sveta pobegne v daljno ozadje zavesti, nobenega pesništva, prijateljček, zdrava žival v meni je zaprta v kletko, z vsem svojim razumevanjem nujnosti življenja, s svojimi normalnimi odzivi, s svojim pripadanjem vsemu, kar je — in iz mene vstane pračlovek z gorjačo, plahost se skriva za napadalnost, in vsa logika razvoja krone stvarstva začne delovati z vso gotovostjo po vseh pravilih napuha in sebičnosti. Da, za prvim ovinkom, se nasmehnem sam sebi in svojim jeznim besedam, iz ozadja zavesti prihaja vse pobeglo in si ogleduje razpadajočo karikaturu omikanega človeka za nekim volanom »svojega« avtomobila. V bitki sovražimo, obrekujemo, hujskamo, ker bi drugače pobegnili iz boja.

Potem se umaknemo v samoto in beremo pesmi, poganjamo korenine v zemljo in razpenjamo krila za letenje z oblaki. Ustavite, prosim. Izstopam. Odhajam v tisti gozd. Ne boste me več videli, ker dreves ne gledate. Nočete ustaviti? Torej bom izskočil. Saj to gre čedalje hitreje. Kaj čakam? Ali sem uklenjen? Aretiran? Zaprt v kroglo, v kateri pljuska mazut? Cigareto!

Zasovražim besedo IZSTOPAM, ker vem, da grešim zoper slog. Eno govorim, drugo počnem. Razcepljen sem v dve sprti bitji. In terjam enotnost od ljudi okoli sebe. S kakšno pravico? Avtobus drvi po vijugasti cesti z gorskega sedla v dolino, sredobežna sila me tišči ob steno, vztrajnost mase ob sedež. Ne morem izstopiti. Ne morem v gozd. Nenadoma postanem — ti, ki sediš poleg mene v istem avtobusu. Tako je Ezra Pound postal drevo. Zdaj spoznavam nevidno resnico tebe. Samo tako, da postanem ti, lahko doživim tvojo resnico, ki je doslej nisem videl. Ali sploh smem izstopiti? V divji vožnji sem postal ti in zdaj spoznavam tvojo resnico, nespoznavno poprej. Poprej, poprej, preden sem tudi sam sedel v divjajoči avtobus, preden sem postal potnik med potniki, preden sem postal karikatura in se tega globoko zavedel, preden sem se iztrgal iz zemlje in se zagnal po poti koristi, preden sem se obdal z mejo svoje osebnosti. Zdaj je tvoja beseda postala moja, tvoja podoba je moja, tvoje občutje drgeta v meni. Zdaj sem ti — a hkrati sem tudi Ezra kot drevo, ločen in združen sem hkrati. Zdaj razumem, kako je Joyce postal ženska. To sploh ni domislek. To je napor in spoznavanje nevidne resnice drugih stvari. Čemu govoriti o tem, ali je imel Dostojevski kriminalne nagone Razkolnikova v sebi? Bil je tudi len in neobčutljiv član naše omike, enako kakor je bil tudi vseviden in vseobčutljiv, bil je jaz in ti, bil je drevo in ptica, bil je vse, kar je, čeprav je hkrati tudi igral hazardne igre na karte. Postal je križev as, maloprej pa je bil trava v stepi in kamen v hiši Karamazovih. Zato njegova beseda ni razpadla v beli prah. Zato stresa njegova beseda ko elektrika, enim sveti in jih greje, druge ubija. Po kosih, po trenutkih, ki so tudi on, ki so tudi jaz, ki so tudi vse, ki so tudi nič, oblikovan v valovanje in gibanje, ki so tudi onstran nič, v zrcalni sliki snovnega življenja, in naposled — papir s temnimi znaki. Gorljiv papir.

Papir, ki te ljubim. Papir, ki te potrebujem. Lahki list papirja, težki snop papirjev, kos življenja neke omike, ohranjevanje besed, potrebnih in nepotrebnih, resničnih in lažnivih, plodnih in jalovih. Bil je rojen v znamenju ŠKORPIJONA. Društvo prijateljev mladine. Njen pepel so v žari poslali prek morja. Kesal se je. Sadje se je podražilo. Medvedov brlog. Otok Elba. Sokol selivec. Postal je epigon. Učite se stenografije. BRANILEC je imel govor. Dobil je proces. CERKEV stoji na bližnjem gričku. Tank se ne boji KAMELE. Šahovski TURNIR. Ko greš v nočni uri, popotnik, mimo cvetoče češnje... Koran izvažamo v AFRIKO. Zločin in KAZEN. Relativnostna teorija. INZULIN. Šolal se je na DUNAJU. PAPIR vse prenese. Ko sem lovil ribe s podvodno puško v Moščenški dragi, sem na morskem dnu zagledal kos časopisa, na katerem je z velikimi črkami pisalo: OBLETNICA potopa Titanica. Tega je že petindvajset let in vendar še zmeraj živi v meni tista beseda na papirju. Papir, ki te gledam. Papir,

ki me ovijaš od mladosti ko lovke polipa. Papir, ki me razburjaš, ki se te ne morem iznebiti, ki te uporabljam za zanikrne zadeve, ki te gledam po smetiščih sveta, ki te berem, popisanega z besedami jezikov, katerih ne razumem, ki te moram brati in brati, in vsakokrat mi z isto besedo poveš nekaj drugega. Sežgem te in še na svetlo sivem pepelu je vidna zapisana beseda, pepel razpade v sapi, beseda pa se je vrisala vame in živi naprej, dokler je spet ne zapišem na nov kos papirja. Papirna mrzlica. Milijoni ton časopisov na eno pesnikovo besedo. Rojstni list, poročni list, smrtnica, smrtna obsodba, odlikovanje, odlok o namestitvi. Vsakdo dobi ime, ki je beseda, drugačna od vseh drugih. Zato ločimo Antona od Antona in oba od vseh drugih Antonov, ker omika pomeni omejevanje in ločevanje, brez tega bi ne bilo trenja med razmejenimi Antoni. Tudi navodilo za razbitje atomskega jedra je bila beseda, zapisana na papir, enim je pomenila Anton Anton Anton, drugim čarovnijo, tretjim idealistični odklon, četrtem napotek za poizkus v laboratoriju. Albert Albert Albert — in tudi ti si Albert, v laboratoriju omike izdelamo smrt zate, ker nisi Albert, temveč Albert, moj Albert, ki bi bil rad Anton, Toni, to ni, to je, moj Toni, sami toni, glasba šumov in besed, šelest papirja v gromu poletne nevihte. V Kamerunu se nevihta zbere tako naglo; ko se ulijejo pest debele kaplje, si v hipu moker do kože. Ravnokar pa je oblak še visel na vrhu vulkana Mt Camerouna. Malo prej je bila beseda Albert še neskončno daleč proč, zdaj pa že lije po tebi, hoče predreti vate, hoče ti nekaj povedati, hoče se naseliti vate, ker je vse čase prenehala biti moja in se — nezvesta po naravi — ne bo nikoli več vrnila k meni. Tudi s papirja pobegne, vzame še celo čredo besed s seboj, in potem blodijo v vijugah, predirajo snov, naletavajo, se spreminjajo, dokler se za nov hip ne naselijo drugje, morda ravno v tebi: a ne veruj jim — tudi tebi bodo pobegnile takoj, ko jim porečeš »moje«. V tem je tudi lepota besede: da je ni mogoče obdržati, da je begotna, namenjena k novim in novim obalam, kjer skrivnostno pristaja, se izkrca in je. Ne kupuj sesalca za prah, kadar ti razpade na dlani v beli prah: prevarala te je. Noče, da bi spoznali njene navade. Veliko mogočnih besed je bilo mrtvo rojenih, marsikatera čisto neznatna besedica pa je živela kar naprej, vstajala iz sivega prahu pozabe, potovala z rumenimi praški v puščavskem vetru in z vso gotovostjo prispela k tebi, k meni, k vsemu, kar lahko v sebi zajema; kakor žitno zrnje v faraonskih piramidah lahko čaka na klitje cela tisočletja. Kadar postaneš beseda, ne pomisliš več na konec.